

Тайны Лаўрышаўскага манастыра: шлях да разгадак

Знакаміты ў асяроддзі праваслаўных вернікаў, дый не толькі, Лаўрышаўскі манастыр сёння радуе вока кожнага, хто завітае ў маляўнічую мясціну сучаснай Навагрудчыны, сваёй паўсюднай навізнай. А між тым ад заснавання гэтай святыні прайшло без малага 800 гадоў. За гэты час вакол манастыра назбіралася шмат не толькі легендаў, але і тайнаў, разгадаць якія спадахвоціліся беларускія археолагі. І, трэба зазначыць, іх старанні былі адзначаны далёка не адной археалагічнай сенсацияй.

Ужо самі па сабе лаўрышаўскія знаходкі ўяўляюць вялікую цікавасць як для прафесійных навукоўцаў, так і звычайных аматараў беларускай мінуўшчыны. Аднак яшчэ большую каштоўнасць яны набываюць у рэчышчы тых падзей, што адбываліся ў Лаўрышаўскім манастыры на працягу ўсяго ягонага існавання. Менавіта таму перад разгадкай манастырскіх тайнаў варта даведацца пра асноўныя гістарычныя вехі, якія іх спарадзілі.

Князь-манах

Заснавальнікам Лаўрышаўскага манастыра прынята лічыць Войшалка, аднаго з гаспадароў старажытнага Навагрудка. Дарэчы, постаць гэтага князя даволі сулярэчлівая, і па сённяшні дзень гісторыкі не выпрацавалі адзінага погляду на яго ролю ў падзеях сівой мінуўшчыны, звязаных са стварэннем у навагрудскім краі праваслаўнай святыні. Акрамя таго, і ў царкоўным асяроддзі існуе сваё стаўленне да гэтай асобы.

Як сведчаць старажытныя хронікі, і найперш Галіцка-Валынскі летапіс, Войшалк быў старэйшым з сыноў літоўскага князя Міндоўга. Дакладны час яго нараджэння невядомы. Аднак на падставе меркавання Т. Нарбута – вядомага даследчыка беларускай мінуўшчыны, прынята лічыць, што зямны шлях Войшалка пачаўся ў 1223 годзе. Разам са сваім бацькам у маладосці ён трапіў у Навагрудак, дзе і прыняў праваслаўную веру. Прычым, у

адрозненне ад бацькі, які спачатку таксама перайшоў з язычніцтва ў праваслаўе, але затым перахрысціўся ў каталіка, Войшалк увабраў каноны новай для сябе веры шчыра, раз і назаўсёды. У той жа час Войшалк быў даволі рознабаковым чалавекам. У 1252 годзе здзейсніў ваенны паход супраць Галіцка-Валынскага княства, а калі ў зацяжым двухгадовым змаганні перамагчы праціўніка не ўдалося, прыняў захады па заключэнні з ім міру.

У 1254 годзе, як паведамляе Галіцка-Валынскі летапіс, падчас мірных перамоваў Войшалк аб'явіў пра свой адыход ад свецкага жыцця і жаданне прыняць манаскі стан. Старац Рыгор з размешчанага ў мястэчку Палоннае (тэрыторыя сучаснай Хмяльніцкай вобласці Украіны) манастыра задаволіў яго просьбу. Праўда, якое канкрэтна імя было нададзена князю пасля яго манаскага пострыгу, летапісец не паведаміў, што і спарадзіла затым шмат здагадак. Дакладна ж вядома, што, пражыўшы тры гады ў Палонскім манастыры, Войшалк выправіўся ў паломніцтва на святую гару Афон, але здзейсніць задуманае яму не давялося – перашкодзілі ваенныя дзеянні, якія адбываліся ў тых краях.

Са свайго няўдалага паломніцкага паходу назад у Палоннае князь-манах вырашыў не вяртацца. Яго вабіў Навагрудак, і ён скіраваўся туды. Паводле летапісных крыніц, пасля гэтага Войшалк «учыніў сабе манастыр на рацэ на Нёмане, паміж Літвой і Наваградкам, і там жыў». Аднак прабыў ён там нядоўга – каля года, да нападу на

землі тагачаснай Літвы войска мангола-татарскага военачальніка Бурундая, які дзейнічаў у хаўрусе з галіцка-валынскімі князямі. Арганізаваўшы разам са сваім стрыечным братам Таўцівілам супрацьстаянне ворагам, Войшалк захапіў галіцкага стаўленіка Рамана Данілавіча, які правіў у той час у Навагрудку, і заняў яго месца.

Далейшы лёс князя-манаха аказаўся яшчэ больш драматычным: уцёкі ў 1263 годзе ад змоўшчыкаў у манастыр пад Пінскам, затым вяртанне з войскам у Навагрудак і паход за ўстанаўленне сваёй улады ў Літве, перадача княжацкіх паўнамоцтваў швагру Шварну Данілавічу, вяртанне ў манаства і, нарэшце, недарэчная смерць у красавіку 1267 года ў гасцях у галіцка-валынскага князя.

Святы Елісей

Паводле адной з версій, падчас манаскага пострыгу Войшалк атрымаў імя Лаўрыш, якое і адлюстравалася ў назве манастыра. Згодна з царкоўным паданнем, першым настацелем Лаўрышаўскага манастыра быў Елісей, які нібыта даводзіўся Войшалку стрыечным пляменнікам. Спачатку ён займаў высокую пасаду пры двары князя Міндоўга, а калі стаў праваслаўным хрысціянінам, пакінуў Навагрудак і сышоў у манастыр. У ноч на 23 кастрычніка 1250 года Елісей быў забіты звар'яцелым паслушнікам. Мошчы настацеля Елісея аказаліся нятленнымі і знаходзіліся ў манастырскім храме. Яны былі чудадзейнымі, дапамагалі людзям пазбаўляцца хвароб. Дарэчы, як вынікае з манастырскай легенды, праз некаторы час, дакрануўшыся да мошчаў, вылечыўся ад сваёй немачы і вінаваты ў смерці Елісея паслушнік.

Яшчэ адзін цуд адбыўся каля 1505 года. У той час на Навагрудак наляцелі крымскія татары на чале з ханам Мехмед-Гірэем. Спустошыўшы горад і бліжэйшае да яго наваколле, яны скіраваліся да Лаўрышаўскага манастыра. Але як толькі варожая конніца наблізілася да святыні, здарылася неверагоднае: крымчакам здалося, быццам манастырскі двор запоўнены адборнай конніцай, хоць на самай справе там нікога не было. І ад вялікага страху заваёўнікі кінуліся наўцёкі. Як вынікае з легенды, менавіта гэты цуд і стаў падставай для кананізацыі прападобнага Елісея на Віленскім саборы

◀ Войшалк засноўвае манастыр (каля 1260 г.). Мініяцюра Ліцавога летапіснага збору XVI стагоддзя

ў 1514 годзе, пасля чаго Лаўрышаўскі манастыр зазнаў найбольшы ў сваёй гісторыі росквіт.

Аднак перыяд уздыму манастыра працягваўся зусім нядоўга. Ужо ў 1530 годзе праваслаўная святыня ў Лаўрышаве была знішчана татарамі, ад іх рук загінулі ўсе манахі. Тым не менш, як мяркуецца, перад нападам рабаўнікоў мошчы прападобнага Елісея і найбольш каштоўную маёмасць манастыра яго насельнікі паспелі схаваць. Дзе і ў якім месцы быў абсталяваны той схоў, невядома па сённяшні дзень. І гэта – адна з галоўных тайнаў Лаўрышаўскага манастыра.

Адметны і такі факт – пасля Брэсцкай царкоўнай уніі 1596 года Елісея Лаўрышаўскага як свайго святога пачалі ўшаноўваць уніяты. Прычым з часам пакланенне святому Елісею ўкаранілася ў асяроддзі мясцовага насельніцтва настолькі моцна, што праваслаўныя святары не маглі супрацьстаяць яму і пасля забароны уніі на сучасных беларускіх землях. Менавіта па гэтай прычыне ў 2-й палове XIX стагоддзя адбыўся судовы працэс: ён скончыўся афіцыйнай забаронай культу Елісея Лаўрышаўскага. Адноўлена ж ушаноўванне святога Елісея было ўжо ў наш час: у 1984 годзе па ініцыя-

тыве тагачаснага мітрапаліта Мінскага і Беларускага Філарэта (Вахрамеева) яго імя было ўключана ў Сабор Беларускіх Святых, а днём памяці стала 5 лістапада.

Евангелле

Адзінай святыняй праваслаўнага манастыра ў Лаўрышаве, якая дайшла да нашага часу, з'яўляецца знакамітае Лаўрышаўскае Евангелле. Лічыцца, што яно было напісана спецыяльна для манастыра каля 1329 года. Уяўляе яно сабой тып так званага поўнага апракаса, г.зн. змяшчае богаслужбовыя чытанні на круглы год, акрамя шасці тыдняў Вялікага посту, для якіх прыведзены толькі суботнія і нядзельныя тэксты.

Кніга мае больш за 360 старонак і складаецца з дзвюх частак. Першая змяшчае чытанні ў парадку літургічнага года – ад Вялікадня да Вялікай суботы. Другая частка значна меншая: яна складаецца з чытанняў па днях каляндарнага вераснёўскага года – ад 1 верасня да 29 жніўня. Прычым аркушы з тэкстамі для двух апошніх летніх дзён, на 30 і 31 жніўня, не захаваліся. Рукапіс ілюстраваны 18 мініяцюрамі, сярод якіх пераважаюць сюжэты на евангельскія тэмы. Акрамя гэтага, кніга змяшчае 14 укладных запісаў, частка якіх мае непасрэднае дачыненне і згадкі на Лаўрышаўскі мана-

стыр. Менавіта з гэтых запісаў вядома, што на тэрыторыі манастыра знаходзілася два храмы – Уваскрэсення і Раства Прасвятой Багародзіцы, а таксама дзейнічала школа і існавала багатая бібліятэка.

У сярэдзіне XIX стагоддзя Лаўрышаўскае Евангелле было вывезена ў Кракаў, дзе і захоўваецца ў знакамітай бібліятэцы Чартарыйскіх. Абставіны, пры якіх яно трапіла ў старадаўнюю польскую сталіцу, невядомыя. Між тым кніга – помнік Беларускага старажытнага кнігадрукавання, і некалькі гадоў таму выдавецтва Беларускага экзархата анансавала свае планы па яго факсімільным перавыданні.

Манастыр

На працягу сваёй амаль 800-гадовай гісторыі Лаўрышаўскі манастыр паўставаў з руін некалькі разоў. Першае яго адраджэнне адбылося ў другой палове XVI стагоддзя пасля зруйнавання крымскімі татарамі. У пачатку XVII стагоддзя манастыр перайшоў да ўніятаў, якія стварылі ў яго сценах семінарыю, а затым там пачаў дзейнічаць і базыльянскі кляштар.

Ва ўлонні ўніяцтва манастыр таксама зведаў заняпад, пасля якога настала пара яшчэ аднаго аднаўлення – з архіўных крыніц вядома, што ў 1770-х гадах ён быў адбудаваны нанова. Складзены ў 1824 годзе інвентар, які захоўваецца ў адзеле рукапісаў бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта, дае нам дакладнае апісанне Лаўрышаўскага манастыра. Так, манастырская Свята-Успенская царква крыжовай формы была пабудавана з бруса, на цагляным падмурку ў 1775 годзе. Дах яе быў накрыты гонтай. Вышыня будынка – 12, даўжыня разам з прысценкамі – 38, шырыня – 15, а разам з каплічкай – 26 літоўскіх локцяў (1 локцаць = 62 см). Купал накрыты бляхай, на ім – жалезны крыж, крыху скрыўлены «ад буры». У царкве было трое дзвярэй і восем акон. Пад яе будынкам размяшчаліся тры склепы, адзін з якіх выкарыстоўвалі для пахавання памерлых манахаў. Агароджа была агульная для царквы і манастыра. Крыху воддаль ад царквы «на адлегласці 25 крокаў» існавала і двухпавярховая драўляная званіца. На ёй быў усталяваны жалезны крыж і размяшчаліся чатыры званы вагой 10, 7, 5 пудоў і каля 25 фунтаў адпаведна. Пад званіцай знаходзілася

► Свята-Успенская царква, якая ад канца XVIII стагоддзя была часткай Лаўрышаўскага манастыра

ўязная брама з драўлянымі засовамі. Злева ад царквы стаяў манастырскі корпус памерам 80 на 20 локцяў. Два калідоры яго перасякаліся крыж-накрыж: меншы, размешчаны ўпоперак будынка, з абодвух бакоў заканчваўся дзвярыма – адны служылі для выхаду да царквы, другія вялі да агародаў. Мелася чатыры манаскія келлі, а таксама па келлі для настаяцеля кляштара, вікарыя і гасцей. На адлегласці 25 крокаў ад корпуса знаходзіўся будынак для наведвальнікаў. Там жа размяшчаліся трапезная, невялікія альтанка і каплічка, кухня і хата для чэлядзі. Побач з імі былі бібліятэка і свіран для збожжа, пад якімі знаходзіліся два склепы: адзін для захоўвання напояў, другі – ежы. Манастыру таксама належалі вятрак, пабудаваны ўзамен воднага млына, пякарня і фальваркі Лаўрышава і Лычыцы.

Нягледзячы на ўсю грунтоўнасць пабудовы, у пачатку XIX стагоддзя Лаўрышаўскі манастыр перажываў не лепшыя часы. У тым жа 1824 годзе там налічвалася ўсяго толькі пяць паслушнікаў, а ў 1836 годзе яго наогул зачынілі. Пасля чаго Свята-Успенская царква стала прыходскім храмам.

Яшчэ адно, трэцяе па ліку, адраджэнне Лаўрышаўскага манастыра адбылося ў 1913 годзе. Як меркавалася, на першапачатковым месцы старажытнага манастыра, на правым беразе Нёмана, насупраць вёскі Гнесічы, клопатамі епіскапа Мінскага і Тураўскага Мітрафана і намаганнямі князя Храптовіча-Буцянева былі пабудаваны царква ў імя прападобнага Елісея, брацкі корпус і дом для паломнікаў. Адроджаны такім чынам манастыр значыўся як Лаўрышаўскае падвор'е Мінскага архірэйскага дома. Аднак у час Першай сусветнай вайны ўсе яго будынкi былі зруйнаваны.

У пачатку 1990-х гадоў у праваслаўных колах Беларусі ўзнікла ідэя адраджэння Лаўрышаўскага манастыра. У 1993 годзе месца, дзе за 80 гадоў да гэтага стаялі пабудовы Лаўрышаўскага падвор'я, было асвечана архіепіскапам Беластоцкім і Гданьскім Савам і епіскапам Навагрудскім і Лідскім Канстанцінам. Пасля гэтага і пачалося апошняе ў яго гісторыі, трэба думаць, адраджэнне Лаўрышаўскага манастыра. На падмурках разбуранага немцамі храма была ўзведзена новая цагляная Свята-Елісеўская царква, побач з якой з часам з'явіўся комплекс манастырскіх пабудов і нават помнік прападобнаму Елісею Лаўрышаўскаму.

▲ Уваходная брама сучаснага Свята-Елісеўскага Лаўрышаўскага мужчынскага манастыра

У 2007 годзе рашэннем Свяшчэннага сінода Беларускай праваслаўнай царквы афіцыйна быў створаны Свята-Елісеўскі Лаўрышаўскі мужчынскі манастыр, першым настаяцелем якога быў прызначаны архіепіскап Навагрудскі і Лідскі Гурыі.

Раскопкі

Разгадаць таямніцы Лаўрышаўскага манастыра неаднойчы спрабавалі археолагі. Адшукаць якія-небудзь рэшткі старажытнай праваслаўнай святыні на правым беразе Нёмана, насупраць вёскі Гнесічы Навагрудскага раёна, ва ўрочышчы Нязвішча, дзе сёння і месціцца манастыр, яшчэ ў 1971 годзе спрабаваў вядомы беларускі археолаг М. Ткачоў. Аднак сваёй мэты ён не дасягнуў. Затое адкрыў там стаянку каменнага веку. У 1988 годзе на тым жа самым месцы праводзіў даследаванні яшчэ адзін прадстаўнік беларускай археалагічнай школы А. Кушнярэвіч, якому ўдалося знайсці падмурак пабудаванай у 1913 годзе Свята-Елісеўскай царквы.

Крыху далей за папярэднікаў прасунуўся ў сваіх пошуках на самым пачатку 1990-х гадоў гродзенскі археолаг доктар гістарычных навук А. Краўцэвіч. Выявіўшы на тэрыторыі ўрочышча Нязвішча крамянёвыя артэфакты эпохі мезаліту, ён перанаклаліў сваю ўвагу на іншае месца – на цвінтарышча размешчанай на ўскрайку вёскі Лаўрышава Свята-Успенскай царквы,

► Сваю чарговую знаходку абмяркоўваюць студэнтка Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі Алёна Матвеева і настаўнік гісторыі Аляхновіцкай сярэдняй школы Маладзечанскага раёна Арцём Курэц

дзе пасля ўскрыцця нязначнага, усяго каля шасці квадратных метраў, культурнага слоя яму ўдалося знайсці фрагменты кафлі і глінянага посуду, датавання рознымі гістарычнымі перыядамі.

Пра новыя археалагічныя раскопкі ў наваколлі Свята-Елісееўскага Лаўрышаўскага мужчынскага манастыра зайшла гаворка ў 2011 годзе. Ініцыятарам іх правядзення выступіў цяперашні настаўцель

▼ Раскоп экспедыцыі 2015 года знаходзіўся з дазволу гаспадароў на падворку адной з лаўрышаўскіх сядзіб

манастыра іераманах Яўсевій, які паставіў сабе за мэту даведацца пра канкрэтнае месца заснавання знакамітай праваслаўнай святыні. Справу даверылі доктару гістарычных навук, прафесару Беларускага дзяржаўнага тэхналагічнага ўніверсітэта Сяргею Расадзіну, які на той час быў вядомы ўжо як першаадкрывальнік на тэрыторыі Светлагорскага раёна легендарнага горада Казіміра.

– Перад намі адразу была пастаўлена канкрэтная і адначасова даволі складаная задача: адшукаць першапачатковае месцазнаходжанне Лаўрышаўскага манастыра, – гаворыць Сяргей Яўгенавіч. – Маючы добрую, сфарміраваную падчас раскопак горада Казіміра, каманду аднадумцаў, я без асаблівых разваг узьёўся за гэтую работу. Пасля некаторага аналізу, так званай рэкагнасыроўкі на мясцовасці, было вырашана праводзіць даследаванне зусім не там, дзе сёння стаяць наноў узведзеныя карпусы Лаўрышаўскага манастыра, а на адлегласці за чатыры кіламетры ад яго, непасрэдна ў вёсцы Лаўрышава. Пэўную падказку для такога рашэння нам дала тамтэйшая тапаніміка – адну з мясцін на беразе рэчкі Валоўкі жыхары вёскі з даўніх часоў называюць Закляшторкі. Гэта значыць, што тая мясцовасць знаходзілася за кляштарам, альбо па-іншаму – за манастыром. Там летам 2011 года мы і высадзілі свой першы археалагічны дэсант...

І, як пасля высветлілася, рашэнне было прынята правільнае. Ужо ў першы сезон у працэсе раскопак на Закляшторках выявілі некалькі слаёў матэрыяльнай культуры, падмуркі кафлянай печы, якая датуецца, хутчэй за ўсё, XVI стагоддзем. Што асабліва цікава, тая печ, як і сама пабудова, была разбурана ў выніку нейкага бедства, аб чым сведчыў выразны пласт пажарышча. Гэты факт сведчыў пра трагедыю 1530 года, калі манастыр быў знішчаны. У размешчаным ніжэй пласце выявіліся і фрагменты керамічнага посуду. Пазней узоры гэтай керамікі прайшлі экспертызу ў лабараторных умовах, якая пацвердзіла папярэднія здагадкі прафесара С. Расадзіна: рэшткі выяўленага посуду адносяцца да другой паловы XIII стагоддзя, акурат таго часу, калі і быў заснаваны Лаўрышаўскі манастыр. Але гэта былі толькі ўскосныя сведчанні, якія не паказвалі дакладна на месца заснавання манастыра каля вёскі Лаўрышава.

Сенсацыі

Маючы такую добрую зачэпку, археолагі на чале з С. Расадзіным яшчэ з большым імпэтам распачалі раскопкі ў ваколіцах Лаўрышава на наступнае лета.

– Я добра разумеў, што цудаў не бывае – ніякіх мураваных манастырскіх палат мы там не знойдзем. Манастыр, як і большасць пабудоў XIII стагоддзя ў багатым на лясы наднёманскім краі, мог быць толькі драўляным. А значыць, шанцаў у нас было вельмі мала...

І тым не менш сенсацыя адбылася – была адкапана частка каменна-цаглянага падмурка пабудовы XIV стагоддзя. Знаходку пазней суаднеслі з царквой святога Мікалая, пабудаванай, паводле пісьмовых звестак, на тэрыторыі манастыра ў 1350 годзе на сродкі навагрудскага князя Міхаіла (Карыята) Гедымінавіча. Пасля гэтага ў археолагаў ужо не ўзнікала сумненняў наконт таго, дзе знаходзіцца першапачатковае месца знаходжання Лаўрышаўскага манастыра.

Раскопкі ў Лаўрышаве працягваліся і ў наступныя два гады. І кожны раз археолагі знаходзілі пацвярджэнне сваёй выснове. Напрыклад, сярод адшуканых артэфактаў наогул не сустракаліся жаночыя ўпрыгажэнні. Як прызнаецца прафесар С. Расадзін, у іншых мясцінах, дзе яму даводзілася праводзіць археалагічныя даследаванні, яны трапляліся даволі часта і ў дастатковай

колькасці: завушніцы, пярсцёнкі, грабянцы і г.д. А ў Лаўрышаве – ніводнай знаходкі, якая б магла належаць жанчыне. І гэта яскрава сведчыць, што тут быў менавіта мужчынскі манастыр.

Шмат падстаў для асэнсавання археолагам даюць і фрагменты керамікі. Добра вядома, што ў старажытнасці ў вёсках печы кафляй фактычна не абкладаліся. Гэта быў матэрыял выключна гарадской, а таксама манастырскай культуры. І той факт, што ў лаўрышаўскіх раскопах траплялася шмат фрагментаў кафлі, пацвярджае: яна магла выкарыстоўвацца ў аздабленні печай манастырскіх пабудоў.

А непасрэдна пра ўклад жыцця насельнікаў манастыра могуць расказаць іншыя знаходкі розных гадоў. Напрыклад, разнастайныя касцяныя астанкі – птушак, свіней, ласёў – сведчаць пра тое, што сярод манахаў пры манастыры жылі і звычайныя людзі-працаўнікі, якія, у адрозненне ад манастырскай браціі, у харчаванні не былі аскетамі, мелі магчымасць час ад часу харчавацца мясам як свойскіх жывёл, так і дзічынай, упалыванай у навакольных лясах.

Сярод арыгінальных «харчовых» знаходак старадаўняга Лаўрышаўскага манастыра значыцца і сківіца бобра. Праўда, яна адносіцца да больш позняга перыяду гісторыі святыні, калі яна з праваслаўнай была ператворана ва ўніяцкі базільянскі кляштар. У сярэднявеччы ва ўніятаў, як і ў католікаў, дазвалялася ўжываць у пост мяса бобра, які тады афіцыйна прыраўноўваўся... да рыбы.

◀ Са знаходак сёлетняга сезона: фрагменты кафлі, датаваныя XVI–XIX стагоддзямі

▼ Каменная пячатка з Лаўрышаўскага манастыра

Знайшлі археолагі і даволі шмат фрагментаў бутэльных ёмістасцей. Аднак, як гаворыць С. Расадзін, гэта ніяк не сведчыць пра тое, што насельнікі манастыра злоўжывалі моцнымі напоямі.

– Такого проста не магло быць, – перакананы Сяргей Яўгенавіч. – Тым больш што рэшткі посуду нахталі чарак ці шклянак нам не сустракаліся наогул. А бутэльні манахі выкарыстоўвалі выключна для захоўвання неабходнага для абраду прычасця віна і аліўкавага алею, якім запраўляліся лампадкі...

Сярод знаходак сёлетняга сезона кіраўнік археалагічнай групы С. Расадзін таксама адзначае фрагмент шахматнай фігуркі, датаванай XIII–XIV стагоддзямі. Хутчэй за ўсё, гэта частка ладзі. Цалкам магчыма, што гэта фігура з шахмат, якімі гуляў сам Войшалк. Дагэтуль сярэднявечныя шахматныя фігуры былі знойдзены ў 15 гарадах Беларусі: Полацку, Тураве, Мінску і іншых. Цяпер да «гістарычна-шахматных» населеных пунктаў далучылася вёска Лаўрышава. Таксама сёлета было знойдзена і другое па ліку за ўвесь час правядзення раскопак пісала (прылада для пісьма) – гэта пацвярджае, што манастыр і пасля стварэння Лаўрышаўскага Евангелія заставаўся асяродкам старажытнабеларускага пісьменства.

► Помнік прападобнаму Елісею Лаўрышаўскаму, устаноўлены ў в. Лаўрышава

Увогуле за пяць сезонаў раскопак археолагамі на чале з С. Расадзіным быў сабраны багаты матэрыял, які дае магчымасць прасачыць гісторыю манастырской культуры на Беларусі, пачынаючы з XIII стагоддзя. Пры гэтым усе артэфакты пасля экспертызы вяртаюцца туды, дзе былі знойдзены. У перспектыве іх можна будзе ўбачыць у музеі, які плануюць стварыць у манастыры.

Адна з найбольш адметных знаходак сезона-2015 – прыкладная пячатка-матрыца XIII стагоддзя – ужо сёлета была прадстаўлена публіцы. У першы дзень лістапада яе выставілі на ўсеагульны агляд у Лаўрышаве.

Як сцвярджае ўдзельнік лаўрышаўскай археалагічнай экспедыцыі гісторык Т. Маслоку, калі б не асабліва ўвага археолагаў да пячаткі, то гэтай унікальнай знаходкі магло б і не адбыцца. У час раскопак быў выяўлены невялікі прадмет, які пры палявой апрацоўцы знаходак папярэдне вызначылі як каменны брусок. Пасля некаторых разважанняў яго ўсё ж было вырашана дадаць да калекцыі матэрыялаў для навуковага вывучэння. Пазней пры дэталёвым даследаванні прафесар С. Расадзін выявіў, што на тарцы гэтага бруска, вырабленага са сланцавага каменя, выразаны нейкі надпіс. Яго расшыфроўку, уключаючы вывучэнне негатыва надпісу на самой пячатцы з выкарыстаннем мікраскопа, а таксама адбіткаў тэксту на розных пластычных матэрыялах, правяла спецыяліст у галіне эпіграфікі І. Калечыц. Яна прышла да высновы, што выяўлены надпіс «Α(ΥΙΟΣ) ΠΥ(Σ)ΤΙΝ» спалучае грэчаскую і старажытнарускую мовы, характэрны для XII–XIV стагоддзяў і можа быць расшыфраваны як «Святая пустынь», г.зн. манастыр. Трэба адзначыць, што практычна адразу ж пасля абнародавання вынікаў даследавання І. Калечыц з'явіўся іншы варыянт прачытання надпісу – не кірылічны, а іўрыцкі. Праўда, зроблены ён не на падставе дэталёвага вывучэння арыгінала знаходкі, а на аматарскім узроўні, паводле апублікаваных у СМІ здымкаў пячаткі. У дадзеным выпадку любая версія мае права на існаванне, а якая з іх больш праўдападобная – меркаваць выключна спецыялістам-прафесіяналам.

– Пячатка на старажытнарускіх землях археолагамі выяўлена даволі шмат, – тлумачыць С. Расадзін. – Вось і ў маі гэтага года ў Полацку была знойдзена пячатка XII ста-

годдзя, якая належала Еўфрасінні Полацкай. Аднак яна, як і многія іншыя, уяўляе сабой адбітак. Нам жа пашчасціла адшукаць пячатку-матрыцу. Падобных знаходак не толькі на тэрыторыі Старажытнай Русі, але і Еўропы выяўлены адзінкі. Таму наша – з разраду скарбаў нацыянальнага маштабу. І я спадзяюся, што яна атрымае адпаведнае захоўванне. Пасля Лаўрышава, магчыма, у канцы гэтага года, мы яе прадставім і ў Нацыянальным гістарычным музеі ў Мінску...

Каманда

Трэба думаць, што так званыя чорныя капальнікі, якія арудуюць дзеля асабістага ўзбагачэння, ніколі не зразумеюць той матывацыі, з якой пяць летаў запар прыязджалі ў Лаўрышава прафесар С. Расадзін і яго добраахвотныя памочнікі. За час раскопак сфарміравалася даволі высокапрафесійная каманда аднадумцаў – пераважна валанцёры з ліку студэнтаў самых розных навучальных устаноў краіны, школьнікі і іх настаўнікі з Гродна, Навагрудка, Слоніма, Светлагорска, Горак, Мазыра, Калінкавічаў... Нягледзячы на тое, што самі па сабе археалагічныя раскопкі – гэта вялікая ручная праца, усе яны працавалі не дзеля заробку, а выключна з-за цікавасці. Усім удзельнікам археалагічнай экспедыцыі манастыр прадастаўляў харчаванне, малодшым – яшчэ і месца пражывання, старэйшыя ж не крыўдуць на палаткі. Знаходкі і адкрыцці, веды і ўражанні аднолькава радуць усіх.

У нашай гутарцы С. Расадзін выказаў задавальненне ўсімі без выключэння ўдзельнікамі пяці праведзеных экспедыцый. Паводле яго слоў, тыя, хто баіцца цяжкасцей і нязручнасцей, на раскопкі не ездзяць. Тым больш што праца на раскопе, падчас якой, між іншым, здараюцца і зацяжныя дажджы, гэта толькі частка справы. Увесь знойдзены археалагічны матэрыял затым трэба разабраць і вылучыць з яго найбольш значныя знаходкі, прыдатныя для далейшага навуковага даследавання. Затым іх мыюць, прасушваюць, шыфруюць, фатаграфуюць і ўносяць у вопіс. Якраз гэтым і займаюцца школьнікі, у адрозненне ад студэнтаў, настаўнікаў і паўналетніх валанцёраў, якія пераважна працуюць рыдлёўкамі, а ў больш «далікатных» вы-

▲ Вучаніца СШ № 12 г. Светлагорска Ульяна Берасневіч за апрацоўкай археалагічнага матэрыялу

падках выкарыстоўваюць лёзы сцізорыкаў і нават пэндзлікі.

Працяг будзе?

Так здарылася, што знаёмца з удзельнікамі сёлетняй лаўрышаўскай археалагічнай экспедыцыі я прыехаў у апошні дзень раскопак. Прафесар С. Расадзін чакаў заказаны ў мясцовай сельгасгаспадарцы бульдозер, каб з яго дапамогай засыпаць выпрацаваны раскоп. Гэтае чаканне было на руку аднаму толькі мне – надарылася магчымасць падрабязна распытаць вядомага навукоўца пра здабыткі ўсіх пяці праведзеных ім экспедыцый, а заадно разам зазірнуць і ў гістарычнае мінулае Лаўрышаўскага манастыра.

І акурат тады, калі мая журналісцкая місія ў асноўным была выканана, пад'ехала доўгачаканая тэхніка. Мы ўсе разам – Сяргей Яўгенавіч, удзельнікі экспедыцыі і я – глядзелі, як бульдозер спіхваў у раскоп перабраную рукамі археолагаў зямлю. Пры гэтым на тварах многіх маіх новых знаёмцаў можна было разгледзець ледзь прыкметнае шкадаванне. Але першым знайшоўся прафесар С. Расадзін:

– Пасля адкрытых намі за пяць гадоў знаходак мы не маем маральнага права спыняць раскопкі ў Лаўрышаве. Паступова мы зразумелі сапраўднае значэнне як для сябе асабіста, так і для ўсёй Беларусі гэтага гістарычнага помніка. Таму працяг у нашай працы абавязкова павінен быць...

Сяргей ГАЛОЎКА
Фота аўтара